

Open Journal of Animation, Film and Interactive Media in Education and Culture [AFIMinEC]

Vol 4, No 1 (2023)

afimec, main issue

Μια συγκριτική μελέτη σπουδών κινηματογραφικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα

Λαμπρινή Τριβέλλα, Στυλιανός Ζερεφός, Σπυρίδων
ΣΙΑΚΑΣ, Αντιγόνη Βλαβιανού, Ιωάννης Σακαρίδης

doi: [10.12681/afimec.34799](https://doi.org/10.12681/afimec.34799)

To cite this article:

Τριβέλλα Λ., Ζερεφός Σ., ΣΙΑΚΑΣ Σ., Βλαβιανού Α., & Σακαρίδης Ι. (2023). Μια συγκριτική μελέτη σπουδών κινηματογραφικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα: Ποιοτικές παράμετροι και καλυπτόμενες αναγκαιότητες. *Open Journal of Animation, Film and Interactive Media in Education and Culture [AFIMinEC]*, 4(1).
<https://doi.org/10.12681/afimec.34799>

Μια συγκριτική μελέτη σπουδών κινηματογραφικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα.

Ποιοτικές παράμετροι και καλυπτόμενες αναγκαιότητες

Λαμπρινή Τριβέλλα
Μέλος ΣΕΠ, ΕΑΠ
trivella.lamprini@ac.eap.gr

Στυλιανός Ζερεφός
Καθηγητής, ΕΑΠ
zerefos@eap.gr

Σπυρίδων Σιάκας
Αν. Καθηγητής, ΠαΔΑ
sthsiakas@uniwa.gr

Αντιγόνη Βλαβιανού
Αν. Καθηγήτρια, ΕΑΠ
vlavianou@eap.gr

Ιωάννης Σακαρίδης
Σκηνοθέτης
ysakaridis@gmail.com

Abstract:

This paper describes the development framework for an open distance learning undergraduate program in film studies on the basis of specific criteria and principles for learning. Also, it presents the comparative analysis of similar undergraduate programs in film studies both in distance education and in conventional public Universities in Greece.

Initially, the basic principles of film studies development program are identified, on the basis of international standards, as they are determined by UNESCO, EUA combined with the principles of student-centrice learning in distance education.

On the basis of the above theoretical framework, the case of the undergraduate program Film Studies: Screenplay, Filmmaking and Research (SKI) of the Hellenic Open University (HOU) is studied comparatively with the other undergraduate programs in film studies in Greece.

Key-words: Higher educational institutes, undergraduate programs, film studies, open and distance learning, constructivism.

Περίληψη

Η παρούσα εργασία περιγράφει το πλαίσιο ανάπτυξης ενός ανοικτού προγράμματος κινηματογραφικών σπουδών σε περιβάλλον εξ αποστάσεως εκπαίδευσης σε ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα, με βάση συγκεκριμένες προδιαγραφές και αρχές μάθησης, ενώ επιχειρεί τη συγκριτική ανάλυσή του με υφιστάμενα αντίστοιχα συμβατικά προγράμματα σπουδών.

Αρχικά, προσδιορίζονται οι βασικές αρχές ανάπτυξης προγραμμάτων σπουδών με βάση τα διεθνή πρότυπα, όπως ορίζονται από την UNESCO, EUA, σε συνδυασμό με αρχές ενεργητικής και φοιτητοκεντρικής μάθησης στην εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση (εξΑΕ).

Με βάση αυτό το θεωρητικό πλαίσιο, μελετάται η περίπτωση του εν λειτουργία προπτυχιακού προγράμματος σπουδών «Σπουδές Κινηματογραφικής Γραφής, Πρακτικής και Έρευνας (ΣΚΙ)» του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου (ΕΑΠ), συγκριτικά με τα αντίστοιχα προγράμματα προπτυχιακών σπουδών στην Ελλάδα.

Λέξεις-κλειδιά: Ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα, προπτυχιακά προγράμματα σπουδών, κινηματογραφικές σπουδές, ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση, εποικοδομητισμός

Εισαγωγή

Ο 21^{ος} αιώνας χαρακτηρίζεται ως περίοδος ραγδαίας ανάπτυξης της επιστήμης και της τεχνολογίας, που επηρεάζει τη σύγχρονη κοινωνία και δημιουργεί νέες ανάγκες στην αγορά εργασίας, οι οποίες επιφέρουν εξελίξεις και στον τρόπο εκπαίδευσης.

Σε αυτό το πλαίσιο, έχουν τεθεί συγκεκριμένες προδιαγραφές ανάπτυξης προγραμμάτων σπουδών από έγκυρους φορείς, όπως η UNESCO (2001) και η EUA (European University Association). Αυτοί οι φορείς εστιάζουν στο περιεχόμενο του προγράμματος και στην παραγωγή (κριτήρια διαδικασίας), υιοθετώντας μια φοιτητοκεντρική προσέγγιση για τη δημιουργία προγραμμάτων σπουδών, όπως αναλύεται παρακάτω (EUA, 2020; UNESCO, 2001).

Σε αυτήν την κατεύθυνση, τα ΑΕΙ τείνουν να προσαρμόζονται στο νέο συγκείμενο, παρέχοντας προγράμματα σπουδών που προετοιμάζουν τους φοιτητές/ τις φοιτήτριες να αντιμετωπίσουν επαρκώς τις προκλήσεις των νέων απαιτήσεων στην αγορά εργασίας.

Είναι έκδηλο από τις έρευνες στο πεδίο των ΑΕΙ, ότι η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαιδευτική διαδικασία στους αντίποδες της συμβατικής εκπαίδευσης και ιδιαίτερα μετά την περίοδο της πανδημίας Covid-19, κερδίζει έδαφος και παρατηρείται αύξηση των ανοικτών και εξ αποστάσεως προγραμμάτων σπουδών παγκοσμίως (UNESCO, 2001). Σύμφωνα με την έκθεση της έρευνας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (EUA 2021, <https://eua.eu/resources/publications/954:digitally-enhanced-learning-and-teaching-in-european-higher-education-institutions.html>, ανακτήθηκε στις 7/5/2023) στο πεδίο της ανοικτής και εξ αποστάσεως μάθησης και διδασκαλίας στα ΑΕΙ, για τα επόμενα πέντε χρόνια, προβλέπεται το 95% των ΑΕΙ παγκοσμίως να εντάσσει στις στρατηγικές προτεραιότητάς του το e-learning και το blended learning. Τα οφέλη αντίστοιχων προγραμμάτων σπουδών απορρέουν από ποιοτικά στοιχεία, που εστιάζουν τόσο στο περιεχόμενο όσο και στη διαδικασία παροχής ενός προπτυχιακού προγράμματος σπουδών, όπως έχει ήδη προαναφερθεί (EUA, 2021).

Σε αυτή τη βάση, σκιαγραφείται το πλαίσιο ανάπτυξης ενός ανοικτού προγράμματος κινηματογραφικών σπουδών σε περιβάλλον εξ αποστάσεως εκπαίδευσης με βάση συγκεκριμένες προδιαγραφές και αρχές μάθησης.

Πιο συγκεκριμένα, μελετάται η περίπτωση του νέου Προπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών (ΠΠΣ) «Σπουδές Κινηματογραφικής Γραφής, Πρακτικής και Έρευνας (ΣΚΙ)» της Σχολής Εφαρμοσμένων Τεχνών και Βιώσιμου Σχεδιασμού, του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου (ΕΑΠ), συγκριτικά με τα αντίστοιχα προγράμματα προπτυχιακών σπουδών (ΠΠΣ) στην Ελλάδα.

Αρχικά, προσδιορίζονται οι βασικές αρχές ανάπτυξης προγραμμάτων σπουδών με βάση τα διεθνή πρότυπα, όπως ορίζονται από την UNESCO, EUA, σε συνδυασμό με αρχές ενεργητικής και φοιτητοκεντρικής μάθησης στην εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση (εξΑΕ).

Στη συνέχεια, παρατίθενται συγκριτικά τα προγράμματα σπουδών τα οποία είναι συναφή με το εν λόγω πρόγραμμα.

Αναγκαιότητα κινηματογραφικών σπουδών στην Ελλάδα

Οι σπουδές στον κινηματογράφο αποτελούν ένα διακριτό πεδίο επιλογής στο μηχανογραφικό σύστημα, το οποίο απευθύνεται σε όσους έχουν επιτύχει σε εξετάσεις μέσα από τον ετήσιο πανελλαδικό διαγωνισμό. Από την άλλη μεριά, η παραγωγή κινηματογραφικών ταινιών έχει αυξητική τάση, όπως φαίνεται από τη συμμετοχή στα αντίστοιχα φεστιβάλ. Παρόμοια, τα τηλεοπτικά σήριαλ μυθοπλασίας δείχνουν αυξητική τάση. Επιπλέον, με τη συμβολή θεσμικών κρατικών δομών, όπως το ΕΚΟΜΕ και το Film Office, πολλές κινηματογραφικές παραγωγές του εξωτερικού υλοποιούνται στην Ελλάδα.

Σε αυτό το πλαίσιο, προκύπτει η αναγκαιότητα σωστής κινηματογραφικής εκπαίδευσης, η οποία μπορεί να συνεισφέρει στη διαμόρφωση άρτια καταρτισμένων δημιουργών, τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο, που θα μπορούν να καλύψουν με επάρκεια τις παραπάνω ανάγκες και να αποτελέσουν τμήμα μιας εθνικής κινηματογραφικής υποδομής.

Παράγοντες/κριτήρια διαμόρφωσης προγράμματος σπουδών στα ΑΕΙ

Σύμφωνα με την αναφορά έρευνας από την Ένωση των Ευρωπαϊκών Πανεπιστημίων (EUA, 2020), παρατηρείται η τάση υιοθέτησης ενός φοιτητοκεντρικού μοντέλου για το σχεδιασμό και τη δημιουργία προγραμμάτων σπουδών των ΑΕΙ.

Σε αυτήν την μελέτη αναφέρονται τα ποιοτικά στοιχεία/standards που οδηγούν στη δημιουργία προγράμματος σπουδών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, τα οποία είναι:

- Καθορισμός χαρακτηριστικών που διακρίνουν τη φοίτηση, αποτελώντας σημείο αναφοράς και συγκριτικό πλεονέκτημα έναντι των αντίστοιχων προγραμμάτων σπουδών σε άλλα πανεπιστημιακά ιδρύματα.
- Εξισορρόπηση παροχής εξειδικευμένων και διαθεματικών γνώσεων και δεξιοτήτων για την αγορά εργασίας.
- Διασφάλιση της συνέπειας του προγράμματος, διασυνδέοντας τους στόχους με τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα.
- Συμπερίληψη της διαδικασίας μάθησης σε συγκεκριμένο μαθησιακό περιβάλλον με βάση τις εμπειρίες των φοιτητών (άλλο περιβάλλον του προγράμματος σπουδών).
- Στόχευση στη διδακτική ποικιλία και αποτέλεσμα με βάση το φοιτητοκεντρικό μοντέλο μάθησης.
- Συμπερίληψη της προοπτικής δημιουργίας προγραμμάτων σπουδών με εμπλοκή εξωτερικών συνεργατών/ενδιαφερομένων.
- Ενθάρρυνση ενεργού συμμετοχής των φοιτητών.
- Υιοθέτηση της πολιτικής συνεχούς ανταλλαγής, επικοινωνίας και συνεργασίας με ευρεία συμμετοχή στη δημιουργία προγραμμάτων σπουδών, ενσωματώνοντας την έρευνα και τη συνεχή επαγγελματική ανάπτυξη των διδασκόντων-συμβούλων.

- Ενθάρρυνση ανατροφοδότησης σε τακτά χρονικά διαστήματα και δημιουργία ευκαιριών βελτίωσης του προγράμματος σπουδών.

Σε αυτό το κλίμα, όπως αναφέρεται από τους Σιάκας & Μούρη (2011), στο πλαίσιο του εποικοδομητισμού, η διαμόρφωση του αναλυτικού προγράμματος είναι απαραίτητο να γίνεται με βάση τις ιδιαίτερες ανάγκες των σπουδαστών. Οι ανάγκες των σπουδαστών καταγράφονται μέσω της ανατροφοδότησης και των προσωπικών επιλογών τους στην ύλη του προγράμματος σπουδών. Ένα πλούσιο σε ερεθίσματα και ευκαιρίες συμμετοχής περιβάλλον μάθησης, ως χαρακτηριστικό του εποικοδομητισμού (Piaget, 1977; Vygotsky, 1978) εξασφαλίζει αντίστοιχες επιλογές συμμετοχής των φοιτητών σε αυτό. Στην περίπτωση της εξΑΕ στο ΕΑΠ, οι επιλογές των φοιτητών αναδεικνύονται από τις αντίστοιχες Θεματικές Ενότητες με τις οποίες δομείται ένα εξατομικευμένο πρόγραμμα σπουδών του.

Επιπρόσθετα, στο Λιοναράκης et al. (2017), τονίζεται η σημασία των κοινοτήτων μάθησης στην κατεύθυνση της ενεργητικής συμμετοχής των φοιτητών στη διαδικασία της μάθησης. Στην ίδια μελέτη, δίνονται συγκεκριμένες παράμετροι διασφάλισης της ενεργητικής συμμετοχής των φοιτητών στη μάθηση, αξιοποιώντας τη διαθέσιμη ψηφιακή τεχνολογία.

Πιο συγκεκριμένα, επισημαίνονται οι δυνατότητες του moodle ως πλατφόρμας προσομοίωσης «αίθουσας» φοιτητοκεντρικής μάθησης.

Μελέτη περίπτωσης, το εν λειτουργία προπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών ΣΚΙ του ΕΑΠ

Το Προπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών (ΠΠΣ) «Σπουδές Κινηματογραφικής Γραφής, Πρακτικής και Έρευνας (ΣΚΙ)» αποτελεί το μοναδικό στην Ελλάδα πρόγραμμα στον τομέα του κινηματογράφου που είναι ανοικτό, προσβάσιμο σε όλους και εξ αποστάσεως, με όλα τα πλεονεκτήματα και τους περιορισμούς που επιβάλλει αυτό.

Το πρόγραμμα παρέχει τρεις τύπους εκπαιδευτικών ενότητων.

Τη βάση αποτελεί η Θεματική Ενότητα (ΘΕ), η οποία αποτελεί τη βασική συστατική μονάδα όλων των προγραμμάτων σπουδών στο Ε.Α.Π. βάσει του Ν. 2552/1997. Η Θεματική Ενότητα αφορά γνωσιακά σε τρία ή και περισσότερα γνωστικά αντικείμενα που ταιριάζουν μεταξύ τους, δημιουργώντας ένα μαθησιακό σύνολο πιο σύνθετο από αυτό ενός συμβατικού μαθήματος. Τα μαθησιακά αντικείμενα μιας ΘΕ αποτελούν τη διδακτέα ύλη, η οποία απαρτίζεται από βασική βιβλιογραφία, επικουρική βιβλιογραφία, γραπτές εργασίες και οδηγό μελέτης, δηλαδή, ένα συνοδευτικό κείμενο που επεξηγεί τη βιβλιογραφία, τις ασκήσεις, ενώ περιλαμβάνει και ασκήσεις/δραστηριότητες αυτοαξιολόγησης, ώστε να αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της διδακτικής ύλης εν απουσία μιας δια ζώσης συνάντησης με τους καθηγητές. Η αξιολόγηση των ΘΕ γίνεται μέσω της βαθμολόγησης και της ανατροφοδότησης των γραπτών εργασιών και εξετάσεων στο τέλος του εκάστοτε ακαδημαϊκού εξαμήνου.

Η δεύτερη εκπαιδευτική ενότητα είναι η Εργαστηριακή Θεματική Ενότητα (ΕΘΕ), η οποία είναι περισσότερο ευέλικτη και περιλαμβάνει εργαστηριακές ασκήσεις και δραστηριότητες, είτε εξ αποστάσεως είτε δια ζώσης, ανάλογα με τα γνωστικά

αντικείμενα που πραγματεύεται. Οι ΕΘΕ δεν αξιολογούνται με εξετάσεις, αλλά με την αξιολόγηση δημιουργικών καλλιτεχνικών έργων των σπουδαστών κατά τη διάρκεια του εξαμήνου.

Η τρίτη εκπαιδευτική ενότητα αποτελείται από την πτυχιακή εργασία, η οποία στο εν λόγω πρόγραμμα μπορεί να είναι είτε θεωρητική είτε δημιουργική με την παραγωγή μιας ταινία μικρού μήκους.

Σε αυτό το πλαίσιο, μελετάται το συγκεκριμένο πρόγραμμα σπουδών (ΣΚΙ) ως προς τους θεμελιώδεις παράγοντες του εποικοδομητισμού, με βάση τους οποίους συντάσσεται.

Πιο συγκεκριμένα, παρέχονται οι θεωρητικές Θεματικές Ενότητες (ΘΕ) σε αναλογία με τις Εργαστηριακές Θεματικές Ενότητες (ΕΘΕ) κάθε εξαμήνου και οι φοιτητές αποκτούν γνώσεις στη βάση μιας αλυσίδας θεματικών ενοτήτων που επιλέγουν, φροντίζοντας να έχουν εκπληρώσει τις προϋποθέσεις παρακολούθησής τους.

Όπως διακρίνεται στον παρακάτω πίνακα, το εν λόγω πρόγραμμα διαρκεί κατ' ελάχιστον τέσσερα έτη (8 εξάμηνα) και ο συνδυασμός είκοσι εννέα ΘΕ και ΕΘΕ, που οι σπουδαστές ολοκληρώνουν επιτυχώς, αντιστοιχεί σε 240 ECTS.

Το πρόγραμμα παρέχει τριάντα μία ΘΕ (8 Υποχρεωτικές, 21 Επιλογής και 2 Υποχρεωτικές κατ'Επιλογήν) και δεκαπέντε ΕΘΕ (7 Υποχρεωτικές, 7 Επιλογής), γεγονός που καταδεικνύει την ένταξη σημαντικού αριθμού εργαστηριακών/δημιουργικών/πρακτικών Θεματικών Ενοτήτων στο πρόγραμμα, δίνοντας την ευελιξία επιλογής θεωρητικής ή πρακτικής/δημιουργικής κατεύθυνσης, εξισορροπώντας τη θεωρητική κατάρτιση με την δημιουργική πρακτική.

Σε κάθε εξάμηνο επιλέγονται από μία έως τέσσερις ΘΕ ή ΕΘΕ, με αντιστοιχία 7,5 ECTS εκάστη. Επίσης, σε κάθε εξάμηνο παρέχονται δύο ή τρεις ΕΘΕ, ενώ οι ΘΕ που αντιστοιχούν σε θεωρητικά μαθήματα είναι, κατά μέσον όρο, διπλάσιες σε αριθμό.

Η επιλογή ΘΕ και ΕΘΕ από τους φοιτητές καθορίζεται αφενός μεν από την ολοκλήρωση των ΘΕ και των ΕΘΕ του προηγούμενου εξαμήνου, και αφετέρου δε, από την ολοκλήρωση των προαπαιτούμενων ΘΕ ή ΕΘΕ που αποτελούν μέρος της αλυσίδας ενός γνωστικού αντικείμενου, το οποίο εκτείνεται σε δύο ή περισσότερες ΘΕ ή ΕΘΕ, όπως για παράδειγμα η Ιστορία του κινηματογράφου I (ΣΚΙ10) έως VII (ΣΚΙ 76) και το animation I (ΣΚΙ45) έως IV (ΣΚΙ74).

Στον παρακάτω πίνακα, διακρίνονται οι θεματικές ενότητες:

Πίνακας1.1: Πρόγραμμα σπουδών ΣΚΙ, πηγή: ΠΠΣ ΣΚΙ <https://www.eap.gr/education/undergraduate/spoudes-kinimatografikis-grafis-praktikis-ereunas/>, ημερ.αν.23/05/2023.

	ΣΧΟΛΗ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ	8 ΕΞΑΜΗΝΑ (4 ΈΤΗ) 240 ECTS ΦΕΚ 3307/Β/26.07.2021
1^ο ΕΞΑΜΗΝΟ	3 ΘΕ + 1ΕΘΕ Υ	30 ECTS (7,5 ECTS εκάστη)
ΣΚΙ10	Ιστορία του Κινηματογράφου I: Επισκόπηση της ιστορίας της εξέλιξης της κινηματογραφικής τέχνης μέχρι το μέσον του 20ού αιώνα	

<p>ΣΚΙ11</p> <p>ΣΚΙ12</p> <p>ΣΚΙ13 (ΕΘΕ)</p>	<p>Θεωρία του Κινηματογράφου I: Φιλοσοφία της εικόνας και της οπτικοακουστικής σύνθεσης</p> <p>Σενάριο I: Δραματική αφήγηση</p> <p>Σκηνοθεσία I: Βασικά εργαλεία και τεχνικές της οπτικοακουστικής αφήγησης. Προεργασία και πρακτική γυρίσματος.</p>	
<p>2^ο ΕΞΑΜΗΝΟ</p> <p>ΣΚΙ20</p>	<p>2 ΘΕ + 2ΕΘΕ Υ</p> <p>Ιστορία του Κινηματογράφου II: Επισκόπηση της ιστορίας της εξέλιξης της κινηματογραφικής τέχνης από τα μέσα του 20ού αιώνα μέχρι σήμερα</p>	<p>30 ECTS (7,5 ECTS έκαστη)</p>
<p>ΣΚΙ21</p>	<p>Σενάριο II: Ο χαρακτήρας στην κινηματογραφική αφήγηση</p>	
<p>ΣΚΙ22 (ΕΘΕ)</p>	<p>Σκηνοθεσία II: Η διαδικασία κατασκευής μιας ταινίας. Εξερεύνηση της χρονικής αρχιτεκτονικής της πλοκής και σχημάτων μη γραμμικής αφήγησης</p>	
<p>ΣΚΙ23 (ΕΘΕ)</p>	<p>Μοντάζ I: Εισαγωγή στις θεμελιώδεις αρχές του μοντάζ</p>	
<p>3^ο ΕΞΑΜΗΝΟ</p> <p>ΣΚΙ30</p>	<p>2 ΘΕ + 2ΕΘΕ Υ</p> <p>Ιστορία του Κινηματογράφου III: Συγκριτική μελέτη ρευμάτων & σχολών (Χόλυγουντ & Ρωσική πρωτοπορία)</p>	
<p>ΣΚΙ31 (ΕΘΕ)</p>	<p>Διεύθυνση φωτογραφίας I: Εισαγωγή στις βάσεις της κινηματογραφικής οπτικής αφήγησης. Στατική φωτογραφία, επεξεργασία στατικής εικόνας, κινηματογραφικός εξοπλισμός</p>	
<p>ΣΚΙ32</p>	<p>Σενάριο III: Σενάριο ταινίας μικρού μήκους</p>	
<p>ΣΚΙ33 (ΕΘΕ)</p>	<p>Σκηνοθεσία III: Σκηνοθεσία αφηγηματικών σκηνών και δημιουργία δραματουργίας</p>	
<p>4^ο ΕΞΑΜΗΝΟ</p>	<p>1 ΘΕ + 2ΕΘΕ Υ 1ΘΕ Επιλογή από 3ΘΕ</p>	<p>30 ECTS (7,5 ECTS έκαστη)</p>
<p>ΣΚΙ40</p>	<p>Σενάριο IV: Σενάριο κινηματογραφικού είδους</p>	
<p>ΣΚΙ41 (ΕΘΕ)</p>	<p>Σκηνοθεσία IV: Από τη σελίδα στην οθόνη. Διαδοχικές σκηνές που δημιουργούν ένα αφηγηματικό τόξο</p>	
<p>ΣΚΙ42 (ΕΘΕ)</p>	<p>Μοντάζ II: Μοντάζ εικόνας & ήχου. Αισθητικές παράμετροι, διάλογοι και πρακτική εφαρμογή</p>	
<p>ΣΚΙ43</p>	<p>Ιστορία του Κινηματογράφου IV: Nouvelle vague, πρωτοποριακός κινηματογράφος και ευρύτερες μορφές υπέρβασης του πραγματικού</p>	
<p>ΣΚΙ44</p>	<p>Θεωρία του Κινηματογράφου II: Κινηματογράφος και ψυχανάλυση. Ο μηχανισμός του ονείρου και η σχέση του με την κινηματογραφική γραφή και εμπειρία</p>	
<p>ΣΚΙ45</p>	<p>Animation I: Γραφιστική κινηματογράφου & βασικές αρχές εμφύχωσης</p>	

5^ο ΕΞΑΜΗΝΟ	5 ΘΕ + 3ΕΘΕ Ε	30 ECTS (7,5 ECTS εκάστη)
ΣΚΙ50 (ΕΘΕ)	Σκηνοθεσία V: Σκηνοθεσία ντοκυμαντέρ, πειραματικών ταινιών, «avant-garde», ταινιών μη γραμμικής αφήγησης	
ΣΚΙ51 (ΕΘΕ)	Διεύθυνση φωτογραφίας II: Σύνθεση κάδρου – κίνηση μηχανής λήψης – χρώμα	
ΣΚΙ52 (ΕΘΕ)	Ήχος και Ηχητικός Σχεδιασμός	
ΣΚΙ53	Σενάριο V: Διασκευασμένο σενάριο	
ΣΚΙ54	Animation II: CGI – Τρισδιάστατος σχεδιασμός, animation, απόδοση	
ΣΚΙ55	Ιστορία του Κινηματογράφου V: Ιταλικός νεορεαλισμός	
ΣΚΙ56	Θεωρία του Κινηματογράφου III: Αυτοαναφορικότητα, διακειμενικότητα, ανοικείωση, αποστασιοποίηση	
ΣΚΙ57	Ανθρωπολογία και κινηματογράφος	
6^ο ΕΞΑΜΗΝΟ	6 ΘΕ + 3ΕΘΕ Ε	30 ECTS (7,5 ECTS εκάστη)
ΣΚΙ60 (ΕΘΕ)	Σκηνοθεσία VI: Υποκριτική κινηματογράφου - διεύθυνση ηθοποιών	
ΣΚΙ61	Σενάριο VI: Τηλεοπτικό σενάριο	
ΣΚΙ62 (ΕΘΕ)	Διεύθυνση φωτογραφίας III: Σύνθετες συνθήκες – φίλτρα – προχωρημένες συνθήκες τεχνητού και φυσικού Φωτισμού	
ΣΚΙ63	Σκηνογραφία-ενδυματολογία	
ΣΚΙ64 (ΕΘΕ)	Μοντάζ III: Το μοντάζ ως καθοριστικό στοιχείο ύφους	
ΣΚΙ65	Παραγωγή I: Στάδια παραγωγής οπτικοακουστικών έργων	
ΣΚΙ66	Ιστορία του Κινηματογράφου VI: Το φιλμ ως ιστορικό τεκμήριο και η ματιά του δημιουργού	
ΣΚΙ67	Θεωρία του Κινηματογράφου IV: Σημειωτική του κινηματογράφου. Θεωρίες ανάλυσης του κινηματογραφικού κειμένου και η εξέλιξή τους	
ΣΚΙ68	Animation III: Ψηφιακή κινησιολογία – βασικές αρχές και τεχνικές εμπύχωσης – προχωρημένες τεχνικές απόδοσης	
7^ο ΕΞΑΜΗΝΟ	7 ΘΕ + 2ΕΘΕ Ε	30 ECTS (7,5 ECTS εκάστη)
ΣΚΙ70	Σενάριο VII: Κινηματογραφικό σενάριο μεγάλου μήκους	
ΣΚΙ71 (ΕΘΕ)	Σκηνοθεσία VII: Κινηματογράφος & Μουσική, δομικές συγγένειες	
ΣΚΙ72 (ΕΘΕ)	Μοντάζ IV: Μετα-παραγωγή (post-production) & ειδικά εφέ	
ΣΚΙ73	Φιλμικές κουλτούρες μικρής φόρμας	

ΣΚΙ74	Animation IV: Προχωρημένες τεχνικές 3d animation	30 ECTS (7,5 ECTS εκάστη)
ΣΚΙ75	Παραγωγή II: Ανάπτυξη οπτικοακουστικού έργου – pitching – επιχειρηματικό σχέδιο παραγωγής οπτικοακουστικών έργων	
ΣΚΙ76	Ιστορία του Κινηματογράφου VII: Από τη «Γκόλφω» στο «Greek Weird Wave». Η περιπέτεια του ελληνικού κινηματογράφου	
ΣΚΙ77	Θεωρία του Κινηματογράφου V: Η επίδραση της ψηφιακής τεχνολογίας και της πληροφορικής στη δημιουργία, στην πρόσληψη και στη διάδοση του οπτικοακουστικού έργου	
ΣΚΙ78	Νέες αφηγηματικές προοπτικές στην οπτικοακουστική αφήγηση	
8^ο ΕΞΑΜΗΝΟ	1 ΘΕ + 1ΘΕ ΥΕ	
ΣΚΙ80	Έρευνα στην κινηματογραφική αφήγηση	
ΣΚΙ81	Δημιουργία κινηματογραφικού έργου	

Το πρόγραμμα σπουδών ΣΚΙ του ΕΑΠ συγκριτικά με το αντίστοιχο πρόγραμμα σπουδών σε συμβατικά πανεπιστήμια της Ελλάδας, σε επίπεδο γνωστικών αντικειμένων

Εκτός από το περιεχόμενο του εκπαιδευτικού υλικού, το οποίο διδάσκει αντικαθιστώντας τη δασκαλοκεντρική προσέγγιση με τη φοιτητοκεντρική μέθοδο διδασκαλίας και μάθησης, τις διαδικασίες μάθησης και την εξ αποστάσεως εκπαίδευση (εξΑΕ), που καθιστά το πρόγραμμα μοναδικό στην Ελλάδα, υπάρχουν και σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των γνωστικών αντικειμένων του εν λόγω προγράμματος (ΣΚΙ) του ΕΑΠ με τα αντίστοιχα των συμβατικών πανεπιστημίων.

Σχετικά με το ΑΠΘ, το Τμήμα Κινηματογράφου προσφέρει προπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών με διάρκεια φοίτησης τα 10 εξάμηνα (5 έτη). Λειτουργεί από το ακαδημαϊκό έτος 2004-2005 Νόμος 3255/2004, ΦΕΚ 138/Α/22-7-2004 <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/n-3255-2004.html> ημερ. ανάκτησης 23/05/2023. Για τη λήψη πτυχίου απαιτούνται 300 ECTS. Σύμφωνα με τον κανονισμό, το ΠΠΣ του ΑΠΘ υποστηρίζει, όπως αναφέρεται και στην ιστοσελίδα του πανεπιστημίου (chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://www.film.auth.gr, ημερ. αν. 23/05/2023), «8 καλλιτεχνικά γνωστικά πεδία, τα οποία είναι τα εξής: σενάριο, σκηνοθεσία, διεύθυνση φωτογραφίας, διεύθυνση παραγωγής, ήχος-μουσική, σκηνογραφία- ενδυματολογία, μοντάζ, επαυξημένη-εικονική-μικτή πραγματικότητα, θεωρία και ιστορία του κινηματογράφου».

Από τα παραπάνω πεδία, αυτά που αφορούν τον κινηματογράφου ζωντανής δράσης όπως το σενάριο, το μοντάζ, η σκηνοθεσία και η διεύθυνση φωτογραφίας, αναπτύσσονται σε σημαντικό βάθος και εύρος εξαμήνων, καλύπτοντας ουσιαστικά το αντικείμενο της κινηματογραφικής τέχνης.

Επιπλέον, γίνεται προσπάθεια ανάπτυξης του τομέα της παιδαγωγικής του

κινηματογράφου με ένα μάθημα παιδαγωγικών διάρκειας ενός εξαμήνου.

Ωστόσο, σε αντίθεση με το ΠΠΣ ΣΚΙ, δεν αναπτύσσεται καθόλου το γνωστικό πεδίο του animation που αποτελεί διακριτό κινηματογραφικό πεδίο στην κινηματογραφική τέχνη.

Αυτό, εξάλλου, αποτελεί και μια σημαντική καινοτομία του ΠΠΣ ΣΚΙ, καθώς σε αυτό το ΠΠΣ το animation αναπτύσσεται σε 4 εξάμηνα σπουδών και περιλαμβάνεται ως διακριτό πεδίο στον κινηματογράφο.

Σίγουρα, τα μαθήματα που καλύπτουν τα νέα τεχνολογικά επιτεύγματα όπως το μάθημα επαυξημένης-εικονικής-μικτής πραγματικότητας, αποτελούν μια καινοτόμα διάσταση του τμήματος του κινηματογράφου του ΑΠΘ. Ωστόσο, η ύπαρξη του animation που σχετίζεται άμεσα με αυτά τα πεδία θα ενδυνάμωνε τη λειτουργία τους στο ΠΠΣ.

Αντίθετα, στο ΣΚΙ η ύπαρξη του animation ισχυροποιεί τις θεματικές ενότητες που σχετίζονται με τις νέες τεχνολογίες και τις καινοτόμες τάσεις στον κινηματογράφο. Στον παρακάτω πίνακα διακρίνονται τα μαθήματα του τμήματος του κινηματογράφου του ΑΠΘ.

Το ΠΠΣ του τμήματος του Κινηματογράφου του ΑΠΘ για το ακαδημαϊκό έτος 2022-2023, βρίσκεται στον παρακάτω σύνδεσμο: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.film.auth.gr/wp-content/uploads/sites/44/2021/10/%CE%9A%CE%91%CE%9D%CE%9F%CE%9D%CE%99%CE%A3%CE%9C%CE%9F%CE%A3-%CE%A0%CE%A0%CE%A3-%CE%A4%CF%81%CE%BF%CF%80%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%AF%CE%B7%CF%83%CE%B7-7.9.21.pdf>, ημερομ. αν. 23/05/2023.

Σχετικά με το ΕΚΠΑ, το Τμήμα Ψηφιακών Τεχνών και Κινηματογράφου παρέχει ΠΠΣ διάρκειας 8 εξαμήνων (240ECTS). Η δομή του ΠΠΣ του ΕΚΠΑ διακρίνεται σε 2 πεδία, τις ψηφιακές τέχνες και περιλαμβάνει ενδεικτικά την ψηφιακή καλλιτεχνική δημιουργία, το σχέδιο, το χρώμα και τη ζωγραφική, την αλληλεπίδραση ανθρώπου-υπολογιστή, την ιστορία και θεωρίες της επιτέλεσης, τα εφαρμοσμένα μαθηματικά και την υπολογιστική σκέψη.

Στο δεύτερο πεδίο, που αφορά στην κινηματογραφική τέχνη, καλύπτονται κομβικά πεδία αυτής της τέχνης με μαθήματα όπως το storyboarding, η σκηνοθεσία, η επεξεργασία οπτικοακουστικής αφήγησης, το μοντάζ εικόνας και ήχου κ.ο.κ.

Επιπλέον, περιλαμβάνονται και μαθήματα που αφορούν στο animation όπως το 2D και το 3D animation και το storyboarding.

Τέλος, παρέχονται και μαθήματα που αφορούν στις νέες διαδραστικές τεχνολογίες όπως οι εμβυθιστικές μορφές τέχνης-εγκατάστασης σε δημόσιο χώρο. Ωστόσο, όλα τα παραπάνω μαθήματα αναπτύσσονται σε ένα εξάμηνο σπουδών το καθένα, σε αντίθεση με το ΠΠΣ ΣΚΙ που παρατηρείται η ανάπτυξη αντίστοιχων ΘΕ σε βάθος 4 εξαμήνων και πλέον. Για παράδειγμα, δίνεται έμφαση στο animation που αναπτύσσεται σε τέσσερα εξάμηνα σπουδών. Παρόμοια, το σενάριο και η σκηνοθεσία αναπτύσσονται σε επτά εξάμηνα σπουδών. Το ίδιο ισχύει και για τα άλλα κομβικά μαθήματα, όπως η διεύθυνση φωτογραφίας.

Το ΠΠΣ του τμήματος Ψηφιακών Τεχνών και Κινηματογράφου του ΕΚΠΑ για το ακαδημαϊκό έτος 2022-2023 βρίσκεται στον παρακάτω σύνδεσμο: https://www.dcart.s.uoa.gr/spoydes/programma_spoynon/, ημερ. αν. 23/05/2023.

Στο ΠΑΔΑ, στη Σχολή Εφαρμοσμένων Τεχνών και Πολιτισμού υπάρχουν δύο τμήματα που περιλαμβάνουν μαθήματα κινηματογραφικής εκπαίδευσης, το τμήμα Φωτογραφίας και Οπτικοακουστικών Τεχνών και το τμήμα Γραφιστικής και Οπτικής Επικοινωνίας.

Στο τμήμα Φωτογραφίας και Οπτικοακουστικών Τεχνών περιλαμβάνονται μαθήματα σκηνοθεσίας και φωτογραφίας, παραγωγής βίντεο, τεχνικές μοντάζ και stop motion. Ωστόσο, κατανέμονται σε ένα πρόγραμμα σπουδών που εστιάζει κυρίως στη στατική φωτογραφία. Κατά συνέπεια, δεν συνιστούν ολοκληρωμένη κινηματογραφική εκπαίδευση στο εύρος και βάθος του ΠΠΣ ΣΚΙ.

Αντίστοιχα, στο τμήμα Γραφιστικής και Οπτικής Επικοινωνίας υπάρχουν στα τρία τελευταία εξάμηνα μαθήματα επιλογής που αφορούν στο animation (2D και 3D animation), όπως και ένα μάθημα υποχρεωτικό που αφορά στο storyboard. Ωστόσο, τα παραπάνω μαθήματα που εντάσσονται σε αυτό το τμήμα, δεν αποτελούν μέρος ενός ολοκληρωμένου προγράμματος σπουδών όπως στο ΠΠΣ ΣΚΙ, στο οποίο εντάσσεται το animation ως αμιγώς κινηματογραφικό είδος.

Επιπλέον, το ΠΠΣ ΣΚΙ, όπως αναφέραμε και παραπάνω εμβαθύνει και αναπτύσσει σε μεγαλύτερο εύρος εξαμήνων τα μαθήματα κινηματογραφικής εκπαίδευσης, όπως το σενάριο, η σκηνοθεσία, η διεύθυνση φωτογραφίας και το animation.

Το ΠΠΣ του τμήματος Φωτογραφίας και Οπτικοακουστικών Τεχνών για το ακαδημαϊκό έτος 2022-2023 βρίσκεται στον παρακάτω σύνδεσμο: <https://phaa.uniwa.gr/studies/programma-spoudon/>, ημερ. αν. 23/05/2023. Παρόμοια, το ΠΠΣ Γραφιστικής και Οπτικής Επικοινωνίας βρίσκεται στον σύνδεσμο: <https://gd.uniwa.gr/courses/programma-spoynon/>, ημερ. αν. 23/05/2023.

Στο πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, το Τμήμα Εικαστικών Τεχνών και Επιστημών της Τέχνης έχει διάρκεια 10 εξαμήνων με ακαδημαϊκή και εφαρμοσμένη διδασκαλία. Μία από τις τέσσερις κατευθύνσεις είναι τα πολυμέσα-γραφικές τέχνες και αντιστοιχεί σε 300 ECTS. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα στρέφεται στις εικαστικές τέχνες όπως είναι η ζωγραφική και η γλυπτική, αλλά στα γνωστικά του αντικείμενα περιλαμβάνονται και τα παιδαγωγικά. Αυτό το ΠΠΣ περιλαμβάνει τα μαθήματα Ιστορία του κινηματογράφου, Θεωρία του κινηματογράφου, σκηνογραφία και μύθος στην τέχνη και στον κινηματογράφο που αφορούν στο θεωρητικό πλαίσιο της κινηματογραφικής τέχνης. Ωστόσο, δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί μια αμιγώς κινηματογραφική σχολή καθώς δεν αναπτύσσει τα μαθήματα της κινηματογραφικής εκπαίδευσης στο βάθος και στην έκταση που κάνει το ΠΠΣ ΣΚΙ, ούτε σε θεωρητικό ούτε σε πρακτικό επίπεδο.

Το ΠΠΣ του τμήματος Εικαστικών Τεχνών και Επιστημών της Τέχνης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων για το ακαδημαϊκό έτος 2022-2023 βρίσκεται στον παρακάτω σύνδεσμο: <http://arts.uoi.gr/web/spoudes/proptyxiakes-spoudes/>, ημερ. αν. 23/05/2023.

Σχετικά με το Πανεπιστήμιο Αιγαίου, προσφέρονται μαθήματα κινηματογραφικής εκπαίδευσης διάσπαρτα σε διάφορα ΠΠΣ. Για παράδειγμα, στο τμήμα Δημοτικής

Εκπαίδευσης παρέχονται 2 εργαστηριακά μαθήματα που αφορούν στην παραγωγή εκπαιδευτικής ταινίας.

Επίσης, στο τμήμα Πολιτισμικής Τεχνολογίας και Επικοινωνίας παρατηρείται η ύπαρξη μαθημάτων που αφορούν στον κινηματογράφο όπως τα παρακάτω: εισαγωγή στις οπτικοακουστικές τέχνες, αφήγηση:θεωρία και πρακτική, τεχνολογία μοντάζ, ντοκιμαντέρ: θεωρία και πράξη, σκηνοθεσία και μοντάζ οπτικής, θεωρία και σημειωτική της κινούμενης εικόνας, σεναριογραφία για οπτικοακουστικές παραγωγές, οπτικοακουστική βιομηχανία: θεωρία και έρευνα, πειραματικές μορφές οπτικοακουστικής τέχνης.

Ωστόσο, αυτά τα μαθήματα κατανέμονται σε ένα πρόγραμμα σπουδών που δεν εστιάζει στον κινηματογράφο και δεν θα μπορούσαμε να πούμε ότι αντιμετωπίζουν ολοκληρωμένα το πεδίο της κινηματογραφικής τέχνης.

Αντίστοιχα, στο τμήμα Μηχανικών Σχεδιασμού Προϊόντων και Συστημάτων υπάρχουν τα εξής μαθήματα: ψηφιακές μορφές αφήγησης, παραστατική κινηματογραφία και πληροφορική κινηματογραφία που στο συνολικό πρόγραμμα του τμήματος δίνουν βασικές πληροφορίες για τον ψηφιακό κινηματογράφο και το animation χωρίς όμως να αντιμετωπίζουν στο εύρος και βάθος που το κάνει το ΠΠΣ ΣΚΙ.

Τα ΠΠΣ των τμημάτων Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πολιτισμικής Τεχνολογίας και Επικοινωνίας και Μηχανικών Σχεδιασμού Προϊόντων και Συστημάτων του Πανεπιστημίου Αιγαίου για το ακαδημαϊκό έτος 2022-2023 βρίσκονται στον παρακάτω σύνδεσμο:

<https://www.aegean.gr/%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%80%CF%84%CF%85%CF%87%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AD%CF%82-%CF%83%CF%80%CE%BF%CF%85%CE%B4%CE%AD%CF%82-0>, ημερ. αν. 23/05/2023.

Στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο, στο Τμήμα Τεχνών Ήχου και Εικόνας, τα μαθήματα που αφορούν στον κινηματογράφο συνυπάρχουν με τα μαθήματα που αφορούν στις εικαστικές τέχνες, στον προγραμματισμό και τις νέες τεχνολογίες διάδρασης καθώς επίσης και με μαθήματα που αφορούν στον ήχο.

Υπάρχουν αρκετά μαθήματα που αφορούν στο animation στο πλαίσιο μιας σειράς μαθημάτων που αφορούν στα διαδραστικά ψηφιακά μέσα και οπτικοακουστικά συστήματα.

Κατά συνέπεια, δεν υπάρχει σαφής κινηματογραφική κατεύθυνση κυρίως, όσον αφορά στις ταινίες ζωντανής δράσης όπως στο ΠΠΣ ΣΚΙ.

Επιπλέον, τα κομβικά μαθήματα σεναρίου, σκηνοθεσίας, μοντάζ και διεύθυνση φωτογραφίας δεν αναπτύσσονται στο εύρος και βάθος του ΠΠΣ ΣΚΙ.

Το ΠΠΣ του τμήματος Τεχνών Ήχου και Εικόνας του Ιονίου Πανεπιστημίου για το ακαδημαϊκό έτος 2022-2023 βρίσκεται στον παρακάτω σύνδεσμο:

<https://avarts.ionio.gr/gr/studies/undergraduate/indicative-curriculum/>, ημερ. αν. 23/05/2023.

Τέλος, στο ΠΠΣ του τμήματος θεατρικών σπουδών του πανεπιστημίου Πατρών, προσφέρονται μαθήματα που αναφέρονται στη θεωρία του κινηματογράφου όπως είναι το μάθημα κινηματογράφος και κοινωνία και θεωρίες ταυτοτήτων στο θέατρο και στον κινηματογράφο. Ωστόσο, αυτά τα δύο μαθήματα κατανέμονται σε ένα πρόγραμμα σπουδών που δεν αφορά στον κινηματογράφο σε αντίθεση με το ΠΠΣ ΣΚΙ που αφορά αμιγώς στην κινηματογραφική τέχνη σε θεωρητικό και πρακτικό επίπεδο.

Το ΠΠΣ του τμήματος Θεατρικών σπουδών του Πανεπιστημίου Πατρών για το ακαδημαϊκό έτος 2022-2023 βρίσκεται στον παρακάτω σύνδεσμο: <https://www.theaterst.upatras.gr/> ημερ. αν. 23/05/2023.

Καινοτομίες του προγράμματος ΣΚΙ

Συγκριτικά με τα αντίστοιχα προπτυχιακά προγράμματα σπουδών που αφορούν στον κινηματογράφο, το εν λόγω πρόγραμμα (ΣΚΙ) περιλαμβάνει μία σειρά από καινοτόμα στοιχεία, τα οποία εκτείνονται σε διακριτές κατηγορίες, με βάση τη φοιτητοκεντρική προσέγγιση της μάθησης που διέπει τη φιλοσοφία της εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης (εξΑΕ). Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τις θεωρητικές προσεγγίσεις και τον παιδαγωγικό προσδιορισμό της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, η φυσιολογία της συμπυκνώνεται στη φράση του Α. Λιοναράκη (2011) ότι *ο φοιτητής μαθαίνει πώς να μαθαίνει*. Επιπλέον, σε μια πιο σύγχρονη θεώρηση αυτής της θέσης, ο φοιτητής είναι απαραίτητο να μάθει και πώς θα αξιοποιεί το γνωστικό περιεχόμενο για την επίτευξη των μαθησιακών στόχων. Αυτό με τη σειρά του, σύμφωνα με τον Schunk (2005), απαιτεί την ανάπτυξη αυτορυθμιστικών δεξιοτήτων για τον έλεγχο της μάθησης στο πλαίσιο μιας ενεργητικής προσέγγισης της μαθησιακής διαδικασίας. Ο καταλυτικός παράγοντας στην λειτουργία όλων των παραπάνω στην εξΑΕ είναι το εκπαιδευτικό υλικό. Όπως σημειώνει ο Λιοναράκης (2001), στην εξΑΕ ο ρόλος του εκπαιδευτικού υλικού, εκτός από την παροχή πληροφοριών, περιλαμβάνει και επικοινωνιακές παραμέτρους που έχει ο εκπαιδευτικός στη δια ζώσης εκπαίδευση. Με άλλα λόγια, ο διδάσκων αντικαθίσταται από το εκπαιδευτικό υλικό. Σε αυτό το πλαίσιο, οι κατηγορίες στις οποίες εντάσσονται οι καινοτομίες του εν λόγω προγράμματος τοποθετούνται, από τη μια μεριά, στα γνωστικά αντικείμενα και, από την άλλη μεριά, στον σχεδιασμό και στην ανάπτυξη του εκπαιδευτικού υλικού που τα περιλαμβάνει.

Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά στα γνωστικά περιεχόμενα στο ΠΠΣ ΣΚΙ, εντοπίζονται τα παρακάτω καινοτόμα στοιχεία:

- Το animation, μία από τις πιο δυναμικές μορφές κινηματογραφικής αφήγησης παγκοσμίως, έχει ενταχθεί ως διακριτή θεματική ενότητα με τη δική της «αλυσίδα» ανάπτυξης της σε 4 εξάμηνα σπουδών. Με την ολοκλήρωση όλων των «κρίκων της αλυσίδας» αυτής της θεματικής ενότητας, ο φοιτητής έχει μια ολοκληρωμένη γνώση του αντικείμενου του animation στις πιο σύγχρονες μορφές του και μεθόδους δημιουργίας. Καθίσταται, επίσης ικανός να παραγάγει περιεχόμενο animation είτε ως αυτόνομη ταινία, είτε σε συνεργασία με ταινίες ζωντανής δράσης.
- Νέα ενδιαφέροντα αντικείμενα οπτικοακουστικής δημιουργίας έχουν ενταχθεί στο

πρόγραμμα αυτό, διευρύνοντας τις προοπτικές έρευνας σε σύγχρονες προσεγγίσεις της κινηματογραφικής αφήγησης. Ενδεικτικά, αναφέρονται οι θεματικές ενότητες «φιλικές κουλτούρες μικρής φόρμας», «ανθρωπολογία και κινηματογράφος», «νέες αφηγηματικές προοπτικές στην οπτικοακουστική αφήγηση», «έρευνα στην κινηματογραφική αφήγηση».

- Συγκεκριμένες δραστηριότητες μάθησης έχουν ενταχθεί οργανικά στο υποστηρικτικό εκπαιδευτικό υλικό για κάθε εβδομάδα μελέτης. Αυτές οι δραστηριότητες έχουν δομηθεί με βάση το στοιχείο της αυτορρύθμισης (Schunk, 2005). Πιο συγκεκριμένα, συνοδεύονται από παραμέτρους ανατροφοδότησης, όπως είναι οι δραστηριότητες αυτοαξιολόγησης, με αντίστοιχες ενδεικτικές απαντήσεις. Με αυτόν τον τρόπο, το στοιχείο της αυτορρυθμιζόμενης μάθησης ισχυροποιείται χωρίς να είναι απαραίτητη η παρουσία του διδάσκοντα.
- Χρονοδιάγραμμα ροής της εκπαιδευτικής διαδικασίας, το οποίο εμπεριέχει όλες τις δραστηριότητες μάθησης, καθώς επίσης και τις αντίστοιχες πηγές με συνδέσμους και βιβλιογραφία. Με αυτόν τον τρόπο, ικανοποιείται η βασική αρχή λειτουργίας της εξΑΕ όπου ο φοιτητής, κατά τη διάρκεια της αυτορρύθμισης των σπουδών του, θα πρέπει να έχει πλήρη επίγνωση τόσο των επιμέρους, όσο και των συνολικότερων πεδίων που αφορούν στη διαδικασία της μάθησης. Όπως πολύ χαρακτηριστικά σημειώνει ο Λιοναράκης (2007), ο φοιτητής στην εξΑΕ θα πρέπει να γνωρίζει επακριβώς τι κάνει, πότε το κάνει, πώς το κάνει και γιατί το κάνει.

Επιπλέον, όσον αφορά στη δομή του ΠΠΣ ΣΚΙ, θα πρέπει να τονιστεί το θέμα της ανοικτότητας. Η δομή του προγράμματος περιλαμβάνει την παροχή ενός κορμού θεματικών ενοτήτων απαραίτητων για τις βασικές γνώσεις που πρέπει να αποκομίσει κάποιος στον κινηματογράφο. Από το τέταρτο εξάμηνο σπουδών ξεκινά σταδιακά η διεύρυνση των επιλογών εξειδικευμένων μαθημάτων κινηματογραφικών σπουδών με πλήρη ανοικτότητα στα τελευταία εξάμηνα.

Όσον αφορά στην ανάπτυξη του εκπαιδευτικού υλικού, περιλαμβάνονται τα παρακάτω:

Α Παροχή των καινοτομιών του περιεχομένου αυτού του προγράμματος, όπως αναπτύχθηκαν παραπάνω, σε εξειδικευμένη πλατφόρμα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, η οποία εμπεριέχει τις παρακάτω δυνατότητες επικοινωνίας και συνεργασίας\

- Forum ανταλλαγής απόψεων τόσο του καθηγητή-συμβούλου με τους φοιτητές, όσο και των φοιτητών μεταξύ τους. Οι καθηγητές-σύμβουλοι έχουν στη διάθεσή τους διαδικτυακό και φυσικό χώρο για την επικοινωνία τους με τους φοιτητές και έχουν μία κοινότητα δική τους για να επικοινωνούν, να μοιράζονται τις καλές πρακτικές και να ανταλλάσσουν εμπειρίες.
- Λειτουργίες αυτόματης ανατροφοδότησης των δραστηριοτήτων μάθησης, που περιλαμβάνονται σε κάθε εβδομάδα μελέτης.
- Δυνατότητες άμεσης επικοινωνίας των φοιτητών με τον καθηγητή-σύμβουλο
- Εργαλεία ρύθμισης της εξατομικευμένης μάθησης, όπως είναι το ημερολόγιο, το χρονοδιάγραμμα με τις εβδομάδες μελέτης, με συγκεκριμένους στόχους ανά εβδομάδα.

Επιπλέον, είναι σημαντικό να προστεθεί ότι η δημιουργία του υλικού ανά εβδομάδα δίνει ρυθμό στη μάθηση. Επίσης, η αξιολόγηση των δραστηριοτήτων μάθησης και η αντίστοιχη ανατροφοδότηση δίνεται ανά εβδομάδα. Η επιτυχής ολοκλήρωση των εβδομαδιαίων δραστηριοτήτων μάθησης είναι προϋπόθεση για τη συμμετοχή στις τελικές εξετάσεις. Αυτή η εβδομαδιαία κατανομή του εκπαιδευτικού υλικού και η αντίστοιχη ανατροφοδότηση, διαφοροποιεί αυτό το ΠΠΣ, ειδικά στα θεωρητικά μαθήματα, από την τυπική τριτοβάθμια εκπαίδευση, στην οποία ο φοιτητής/ φοιτήτρια μπορεί να ολοκληρώσει ένα μάθημα εξαμήνου συμμετέχοντας μόνο στις τελικές εξετάσεις.

Σε όλα τα παραπάνω, να επισημανθεί η ομάδα υποστήριξης της δημιουργίας του εκπαιδευτικού υλικού, η οποία είναι άρτια καταρτισμένη και με μεγάλη εμπειρία στο ΕΑΠ. Η συγγραφή του εκπαιδευτικού υλικού, εκτός από εξωτερικούς συνεργάτες, συγγραφείς, διοικητικά στελέχη και συμβούλους σε θέματα εξΑΕ περιλαμβάνει και εξειδικευμένους νομικούς συμβούλους για θέματα πνευματικών δικαιωμάτων. Αυτό είναι πολύ σημαντικό, καθώς διασφαλίζει την εγκυρότητα και τη νομιμότητα του εκπαιδευτικού υλικού.

Β. Πολυμορφική απόδοση του εκπαιδευτικού υλικού. Πιο συγκεκριμένα, όλα τα περιεχόμενα μάθησης δίνονται με ποικίλα μέσα, όπως είναι τα βίντεο, το κείμενο, οι σύνδεσμοι, τα επιστημονικά άρθρα, δραστηριότητες με μελέτη περιπτώσεων, κοκ. Ωστόσο, παραμένει η αναγκαιότητα περαιτέρω βελτίωσης αυτού του πεδίου με τον εμπλουτισμό του με οπτικοακουστικές βιβλιοθήκες ταινιών. Αυτή η αναγκαιότητα θεωρείται αρκετά σημαντική, λόγω του γνωστικού αντικειμένου αυτού του ΠΠΣ.

Επιπλέον, οι εργασίες των φοιτητών/φοιτητριών, τόσο στις θεωρητικές όσο και στις πρακτικές δραστηριότητες μάθησης, εμπλουτίζουν το υπάρχον εκπαιδευτικό υλικό τόσο σε επίπεδο περιεχομένου όσο και μορφής. Με αυτόν τον τρόπο, οι φοιτητές/φοιτήτριες συμμετέχουν στη διαμόρφωση και δυναμική φύση του εκπαιδευτικού υλικού.

Εξάλλου, η δυναμική φύση του εκπαιδευτικού υλικού ενισχύεται από τα masterclasses και εισηγήσεις από ειδικούς, οι οποίες βιντεοσκοπούνται και αναρτώνται στην πλατφόρμα του ΠΠΣ ΣΚΙ.

Γ. Προσανατολισμός στην εξωστρέφεια. Το ΠΠΣ ΣΚΙ σχεδιάστηκε με βάση την προσαρμογή του στις πραγματικές συνθήκες κινηματογραφικής δημιουργίας και την ένταξή του στη γενικότερη κινηματογραφική κοινότητα. Η συνεργασία με το διεθνές φεστιβάλ ταινιών μικρού μήκους Δράμας είναι ένα κομβικό στοιχείο σε αυτήν την κατεύθυνση εξωστρέφειας. Πιο συγκεκριμένα, το ΠΠΣ ΣΚΙ έχει εντάξει στην προγραμματική του σύμβαση τη συνεργασία με το διεθνές φεστιβάλ ταινιών μικρού μήκους Δράμας, η οποία περιλαμβάνει συγκεκριμένες θεσμικές παραμέτρους, όπως :

- Η διεξαγωγή των ΕΘΕ Σκηνοθεσίας στη Δράμα, αξιοποιώντας τον εξοπλισμό και αίθουσες προβολής που παρέχει το διεθνές φεστιβάλ ταινιών μικρού μήκους Δράμας
- Υπάρχει πρόβλεψη αξιοποίησης του διεθνούς φεστιβάλ ταινιών μικρού μήκους Δράμας για την τελική προβολή του έργου των φοιτητών σε κινηματογραφική οθόνη. Έτσι, οι φοιτητές/φοιτήτριες, μέσα από αυτήν την εμπειρία, μαθαίνουν και αποκτούν γνώση, την οποία μπορούν να αξιοποιήσουν σε πραγματικές συνθήκες. Επιπροσθέτως, οι φοιτητές/φοιτήτριες συμμετέχουν σε μια ευρεία δημιουργική «συζήτηση» στον χώρο του κινηματογράφου, δηλαδή έρχονται σε επαφή με τις νέες τάσεις σε ένα δυναμικό πεδίο του κινηματογράφου, όπως είναι οι μικρού μήκους ταινίες. Σε αυτό το πεδίο, έχουν την

δυνατότητα να δουν τις δικές τους ταινίες στην μεγάλη οθόνη, σε σχέση με άλλες δημιουργίες από όλο τον κόσμο, και να πάρουν άμεση ανατροφοδότηση από το πραγματικό πεδίο διαμόρφωσης τάσεων, υφών και θεματικών σε διεθνές επίπεδο.

Σε αυτό το πλαίσιο, το συγκεκριμένο προπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών παρέχει ένα εύρος γνωστικών αντικειμένων που αφορά σε μια ολιστική προσέγγιση της κινηματογραφικής τέχνης τόσο σε θεωρητικό, όσο και σε εφαρμοσμένο επίπεδο.

Δ. Στοιχεία του ΠΠΣ ΣΚΙ συγκριτικά με ΠΠΣ των συμβατικών ΑΕΙ στην Ελλάδα

- Κάθε Θεματική Ενότητα αντιστοιχεί σε 7,5 ECTS, σε αντίθεση με τα μαθήματα αντίστοιχου προγράμματος σπουδών των συμβατικών πανεπιστημίων της Ελλάδας, όπου η αντιστοιχία σε ECTS κυμαίνεται από 4 έως 7.
- Ένα στοιχείο το οποίο θα μπορούσε να ολοκληρώσει το ΠΠΣ ΣΚΙ σε σχέση με αντίστοιχα προγράμματα σπουδών αφορά στην παιδαγωγική επάρκεια. Με δεδομένο ότι στο ΕΑΠ υπάρχουν ήδη προγράμματα σπουδών παιδαγωγικής κατεύθυνσης, όπως το ΕΚΠ και το ΕΤΑ, η προσθήκη θεματικών ενοτήτων από αυτά τα προγράμματα σπουδών θα μπορούσε να αναπληρώσει με επάρκεια αυτό το κενό.
- Επιπλέον, το ΠΠΣ ΣΚΙ είναι το μοναδικό πρόγραμμα κινηματογραφικών σπουδών που προσφέρεται μέσω της εξ αποστάσεως εκπαιδευτικής διαδικασίας στην Ελλάδα. Όπως αναφέρεται και μέσα από την έκθεση/αναφορά της UNESCO (2015), το ΕΑΠ παρέχει αμιγώς εξ αποστάσεως προπτυχιακά και μεταπτυχιακά προγράμματα ισοδύναμα με εκείνα που παρέχουν τα «παραδοσιακά» πανεπιστήμια, πράγμα που καθιστά την Ελλάδα ανάμεσα στις πέντε ευρωπαϊκές χώρες που έχουν ΑΕΙ για αμιγώς εξ αποστάσεως τριτοβάθμια εκπαίδευση (Ηνωμένο Βασίλειο, Γερμανία, Ιταλία, Ισπανία, Ελλάδα). Σε αυτό το πλαίσιο, η δημιουργία του προπτυχιακού προγράμματος σπουδών ΣΚΙ πληροί τα πρότυπα που έχουν τεθεί για τη σύνθεση ενός «ιδανικού» προγράμματος σπουδών, όπου το εκπαιδευτικό υλικό αποτελεί σημαντικό παράγοντα λειτουργικότητας της εκπαιδευτικής αποστολής κάθε ΑΕΙ (EUA, 2020).
- Αξιοσημείωτο είναι ότι οι φοιτητές έχουν την ευκαιρία να αποκτήσουν εμπειρία πραγματικών συνθηκών δημιουργίας, αλλά και να έρθουν σε επαφή με την αγορά του κινηματογράφου, καθώς οι ΕΘΕ διεξάγονται στη Δράμα, όπου το διεθνές φεστιβάλ μικρού μήκους ταινιών λαμβάνει χώρα ετησίως και προσφέρει την εμπειρία του κινηματογραφικού κόσμου σε επίπεδο δημιουργίας, παραγωγής και διανομής και στους φοιτητές του ΣΚΙ. Αυτό αποτελεί συγκριτικό και ανταγωνιστικό πλεονέκτημα, καθώς και μοναδικό σημείο αναφοράς της υπεροχής του συγκεκριμένου προγράμματος προπτυχιακών σπουδών έναντι αντίστοιχων προγραμμάτων των συμβατικών πανεπιστημίων, ενισχύοντας την εξωστρέφεια και την προσαρμογή στα δεδομένα της αγοράς.

Συμπεράσματα

Σε αυτήν την εργασία αναδείξαμε το πλαίσιο ανάπτυξης ενός εξ αποστάσεως προπτυχιακού προγράμματος σπουδών με βάση τα πρότυπα έτσι όπως έχουν τεθεί από την Ένωση Πανεπιστημίων της Ευρώπης (EUA) και έχουν δημοσιευτεί από την UNESCO

(EUA, 2020, <https://eua.eu/resources/publications/919:curriculum-design.html>, 07/05/2023). Επισημάνθηκε η αναγκαιότητα λειτουργίας του προγράμματος αυτού μέσα από την συγκριτική παράθεση των γνωστικών αντικειμένων του ΣΚΙ με άλλα συναφή και συγγενή προπτυχιακά προγράμματα σπουδών από τα συμβατικά ή παραδοσιακά πανεπιστήμια της Ελλάδας. Σε αυτό το πλαίσιο, τονίστηκαν ομοιότητες, κοινοί προσανατολισμοί αλλά και διακριτές διαφοροποιήσεις που αφορούν τόσο στη φύση της εξΑΕ όσο και στο περιεχόμενο σπουδών.

Η αναγκαιότητα του προγράμματος ενισχύθηκε και από τα καινοτόμα στοιχεία λειτουργίας του, που του προσδίδουν προστιθέμενη αξία και το καθιστούν μοναδικό και βιώσιμο στην ελληνική επικράτεια μεταξύ των άλλων ΑΕΙ, στον τομέα των κινηματογραφικών σπουδών.

Ωστόσο, ως νέο ΠΠΣ, ενέχει προοπτικές περαιτέρω εξέλιξης όπως είναι η εισαγωγή συγκεκριμένων ΘΕ στο πρόγραμμα και η συλλογή των ταινιών σε αποθετήριο για την διευκόλυνση καθηγητών-συμβούλων και φοιτητών στην επεξεργασία τους.

Σε κάθε περίπτωση, επισημαίνεται η αναγκαιότητα συντονισμού με τα αντίστοιχα ΠΠΣ στην Ελλάδα, καθώς τα προβλήματα, οι αναγκαιότητες και οι στόχοι στο πεδίο των κινηματογραφικών σπουδών είναι κοινά. Επιπλέον, αναγκαιότητες, όπως το αποθετήριο ταινιών, που ενέχει η φύση αυτού του αντικειμένου σπουδών μπορούν να καλυφθούν μόνο με συνεργασία και συντονισμό των αντίστοιχων πανεπιστημιακών ιδρυμάτων.

Βιβλιογραφικές αναφορές

UNESCO, (2015). Distance Education in European Higher education. The potential-Report 3 (of 3)-Extended Ideal Impact of Distance Education on adult Learning, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000235171> , ημερομηνία ανάκτησης 07/05/2023.

UNESCO, (2001). International Standards in Open and Distance Learning: Can Professional Networks Increase Quality Gain?, Wagner, E. in *Studies on Higher Education. Transactional Education and the New Economy: Delivery and Quality*, CEPES, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000126386> , ημ.αν.07/04/2023

EUA, (2021). *Digitally enhanced learning and teaching in European higher education institutions*. Survey report of the European Union, <https://eua.eu/resources/publications/954:digitally-enhanced-learning-and-teaching-in-european-higher-education-institutions.html>, ημερ. Av. 07/04/2023

EUA, (2020). Learning and Teaching paper#8. Curriculum design.European University Association, March 2020, <https://eua.eu/resources/publications/919:curriculum-design.html> , ημερομ. ανακτ. 07/05/2023.

Σιάκας, Σ., Μούρη, Ε. (2011). Μεθοδολογία δημιουργίας ταινιών κινούμενης εικόνας στο μάθημα «κινούμενο σχέδιο» του τμήματος Γραφιστικής του ΤΕΙ της Αθήνας, ενός δημόσιου τριτοβάθμιου εκπαιδευτικού ιδρύματος, με βάση τις αρχές του εποικοδομητισμού, στο 6ο *Διεθνές Συνέδριο για*

Schunk, D. H. (2005). Self-Regulated Learning: The Educational Legacy of Paul R. Pintrich. Educational Psychologist, 40, 85-94. http://dx.doi.org/10.1207/s15326985ep4002_3την Ανοικτή και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, τομ.6, αρ.1^Α,doi: 10.12681/icoedl.702

Λιοναράκης, Α. et al. (2017). Η συνεργατική μάθηση ως εργαλείο υποστήριξης φοιτητών εξ αποστάσεως

- εκπαίδευσης, στο 9^ο Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση,
- Λιοναράκης, Α. (2011). Εξ αποστάσεως και συμβατική εκπαίδευση: συγκλίνουσες ή αποκλίνουσες δυνάμεις. Παράλληλα κείμενα για τη θεματική ενότητα «Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση», ΕΚΠ65, Πάτρα:ΕΑΠ.
- Λιοναράκης Α., (2001). Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Πολυμορφική Εκπαίδευση: Προβληματισμοί για μία ποιοτική προσέγγιση σχεδιασμού διδακτικού υλικού, στο Λιοναράκης (Επιμ.) Απόψεις και προβληματισμοί για την ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση, Αθήνα: Προπομπός.
- Νόμος 3255/2004, ΦΕΚ 138/Α/22-7-2004, <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/n-3255-2004.html> , ημερομηνία ανάκτησης 23/05/2023.
- ΠΠΣ ΣΚΙ, ΕΑΠ, (2022-2023). <https://www.eap.gr/education/undergraduate/spoudes-kinimatografikis-grafis-praktikis-ereunas/> ημερ. αν. 23/05/2023.
- ΠΠΣ Κινηματογράφου, ΑΠΘ (2022-2023), *chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.film.auth.gr/wp-content/uploads/sites/44/2021/10/%CE%9ACE%91CE%9DCE%9FCE%9DCE%99CE%A3CE%9CE%9FCE%A3-%CE%A0CE%A0CE%A3-%CE%A4CF%81CE%BFCE%80CE%BFCE%80CE%BFCE%AFCE%B7CF%83CE%B7-7.9.21.pdf*, ημερομ. αν. 23/05/2023.
- ΠΠΣ Ψηφιακών Τεχνών και Κινηματογράφου, ΕΚΠΑ (2022-2023). https://www.dcart.s.uoa.gr/spoydes/programma_spydon/ , ημερ. αν. 213/05/2023.
- ΠΠΣ Φωτογραφίας και Οπτικοακουστικών Τεχνών, ΠαΔΑ (2022-2023). <https://phaa.uniwa.gr/studies/programma-spoudon/> , ημερ. αν. 23/05/2023.
- ΠΠΣ Θεατρικών σπουδών του πανεπιστημίου Πατρών, (2022-2023). <https://www.theaterst.upatras.gr/> ημερ. αν. 23/05/2023.
- ΠΠΣ Εικαστικών Τεχνών και Επιστημών της Τέχνης του πανεπιστημίου Ιωαννίνων (2022-2023). <http://arts.uoi.gr/web/spoudes/proptyxiakes-spoudes/> , ημερ. αν. 23/05/2023.
- Μαθήματα σχετικά με την κινηματογραφική τέχνη σε ΠΠΣ τμημάτων του πανεπιστημίου Αιγαίου (2023). <https://www.aegean.gr/%CF%80CF%81CE%BFCE%80CF%84CF%85CF%87CE%B9CE%B1CE%BACE%ADCF%82-%CF%83CF%80CE%BFCE%85CE%B4CE%ADCF%82-0> , ημερ. αν. 23/05/2023.
- ΠΠΣ Τεχνών Ήχου και Εικόνας του Ιόνιου πανεπιστημίου (2022-2023). <https://avarts.ionio.gr/gr/studies/undergraduate/indicative-curriculum/> , ημερ. αν. 23/05/2023.